

УДК 373.31:004:355

DOI: 10.15587/2519-4984.2023.281208

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ю. П. Білик, А. М. Коломієць, Т. Д. Коломієць

The article is devoted to the study of the features of distance learning in primary school under martial law. Primary school is the basic unit of the educational system, because it is designed to build a foundation for the formation of the student's personality as a future competitive, highly educated specialist and citizen. In the conditions of quarantine restrictions and martial law on the territory of Ukraine the process of education of younger schoolchildren was influenced by many diverse factors, as a result of which it acquired new conceptual features. An important role began to be played by distance education as an effective alternative to traditional face-to-face education. This led to an increase in the number of scientific studies and practice-oriented explorations in the field of distance and blended learning, in particular in elementary school. In the course of the study, foreign and Ukrainian works were analyzed, in which the issue of the organization of the educational process during martial law was raised, the impact of military operations on various spheres of the personality of a junior high school student was described: mental, cognitive, motivational, physical, etc. The experience of countries that had to face the problems of providing education during wars and armed conflicts is considered. The importance of education for the development and preservation of the mental health of the young generation, as the future working population of the country, is justified, the features of distance learning in the conditions of martial law are distinguished and characterized in the following categories: psychological, adaptive, motivational, logistical, pedagogical, ethical, social economical, health-preserving, safe, communicative. Recommendations for elementary school teachers regarding work with students have been formulated, aimed at mitigating the impact of military realities on the mental and physical condition of students

Keywords: distance learning, primary school, martial law, educational process in the conditions of war

How to cite:

Bilyk, Y., Kolomiets, A., Kolomiets, T. (2023). Features of the organization of distance education in a primary school under the conditions of martial law. ScienceRise: Pedagogical Education, 2 (53), 26–32. doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2023.281208>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Початкова освіта, як і суспільство в цілому, перебуває в стані реформування, бурхливих викликів і трансформацій. Першим викликом була пандемія коронавірусу SARS-CoV-2 та введення дистанційного навчання, що стало найбільшим досвідом підтримання безперервності освітнього процесу в усьому світі.

Другим викликом стало введення воєнного стану в Україні через військову агресію сусідньої країни, що безперечно чинить вплив на освіту. Карантинні обмеження змінилися масовим переміщенням населення з великих міст та епіцентрів бойових дій, ракетними обстрілами, тривалими повітряними тривогами, відключеннями постачання електроенергії. Пріоритетом стала безпека всіх учасників освітнього процесу.

Все це зумовило необхідність переходу на дистанційну і змішану форми здобуття освіти. Особливої уваги потребує дистанційне навчання молодших школярів, яке на відміну від вищої освіти, не було практично реалізовано до пандемії.

Дослідник Т. Менучер (T. Manuchehr) наголошує на тому, що Загальною декларацією прав людини і Конвенцією ООН про права дитини визнається право кожної дитини на безкоштовну початкову освіту. Право на освіту вважається обов'язковим за будь-яких обставин і має бути захищеним навіть у кризових і надзвичайних ситуаціях. На жаль, це право часто нехтується в умовах війни чи збройних конфліктів [1].

Вплив конфліктів і воєн на освіту створює невідкладні гуманітарні та соціальні проблеми, наносить шкоду усім учасникам освітнього процесу, позбавляючи права на розвиток і рівність в освіті. Незважаючи на часте нехтування освітою під час військових дій, вона є життєво важливою для молодого покоління, оскільки сприяє захисту дітей та молоді від смерті, травм і експлуатації, полегшує психологічний вплив війни, пропонуючи рутину і стабільність, пропагує мир і уникання конфліктів [2].

Війна впливає на дітей і молодь не менш як на дорослих, адже вони залежать від захисту, турботи, співпереживання та уваги близьких дорослих. Окрім

того, вплив війни у дитинстві може негативно відобразитися на життєвій траєкторії дітей у майбутньому більше ніж на дорослих [3].

Дослідження особливостей організації дистанційного навчання в початковій школі в умовах воєнного стану дозволить виявити актуальні освітні виклики, корисний досвід здійснення педагогічної дистанційної роботи з молодшими школярами. Це допоможе акцентувати увагу на важливих проблемах та сформулювати методичні рекомендації для педагогічних працівників з метою підвищення ефективності освітнього процесу.

2. Літературний огляд

Питання функціонування освіти в умовах війни європейськими вченими досліджено доволі небагато і в основному стосувалося країн Африки, Південної Америки, Близького Сходу тощо. Зокрема, дослідження К. Раджаб (K. Rajab) на прикладі досвіду дистанційного навчання у військових реаліях Саудівської Аравії, продемонструвало, що дистанційне навчання здатне забезпечити якість освіти рівнозначну традиційним умовам, без залучення великих ресурсів [4].

Проблеми організації початкового навчання в умовах війни досліджували О. Топузов, Н. Бібік, О. Локшина, О. Онопрієнко [5]. Організація дистанційного навчання в початковій школі в умовах воєнного стану опирається на напрацювання, отримані під час карантинних обмежень, які детально описані українськими та зарубіжними науковцями, однак, як стверджує Л. Петько [6], досвід такої діяльності в умовах воєнного стану потребує детального вивчення та практичного окреслення. Аналіз літературних джерел підкреслив актуальність теми дослідження, вказав на важливі напрямки подальшої роботи.

3. Мета та завдання дослідження

Мета – визначити і описати особливості організації дистанційного навчання в початковій школі під час воєнного стану.

Для досягнення мети було окреслено завдання дослідження:

1. Обґрунтувати важливість освіти для молодого покоління.
2. Виокремити і описати особливості дистанційного навчання в умовах воєнного стану.
3. Сформулювати рекомендації для вчителів початкових класів стосовно пом'якшення впливу військових реалій на здобувачів освіти.

4. Матеріали і методи

Для проведення дослідження було використано загальнонаукові логічні методи: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування і конкретизації. На основі аналізу було виокремлено складові предмету дослідження (особливості організації дистанційного навчання в початковій школі), які внаслідок синтезу було об'єднано в цілісне явище та сформульовані власні висновки. Для детальнішого вивчення особливостей дистанційного навчання молодших школярів було застосовано методи абстрагування і конкретизації. На основі методу порівняння було виділено

суттєві ознаки предмету дослідження. Серед емпіричних методів було обрано метод вивчення літератури, документів і результатів діяльності, з метою опису актуальності питання та напрямків подальшого ходу дослідження.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Дистанційне навчання, яке за період пандемії набуло чітких організаційних рис, під час воєнного стану зазнало впливу нових, складніших чинників: переривання освітнього процесу внаслідок повітряних тривог, зокрема і довготривалих, вимкнення електроенергії, а отже і відсутність інтернету, мобільного зв'язку, інколи й на декілька діб, активних бойових дій на територіях, близьких до лінії фронту, пошкодження і руйнування інфраструктури тощо.

Станом на березень 2023 року на території України від бомбардувань та обстрілів постраждало 3151 закладів освіти, 440 з них зруйновано повністю [7]. За кордоном перебувають понад 500 тисяч українських дітей-переселенців та 12,5 тисяч вчителів. За даними Міністерства освіти і науки України, ще понад 161 тис. школярів отримали статус внутрішньо переміщених осіб. Через це понад 4,1 тис. шкіл України запровадили очне навчання, 4,5 тис. – навчаються за змішаною формою, а у 4,2 тис. закладах триває дистанційне навчання [8].

Діти особливо вразливі до конфліктів та військових дій. Дослідження Р. Акреш (R. Akresh) вказують на різноманітні психологічні і фізичні наслідки впливу війни на молоде покоління. Проблеми зі здоров'ям внаслідок стресу, фізичних травм, поганого харчування, перебування у підвалах може призвести до зниження працездатності у дорослому житті, що в свою чергу може вплинути на наступні покоління, завдаючи шкоди здатності країн, що зазнали впливу військових дій розвивати людський капітал [9].

Отже, війна безсумнівно чинить негативний вплив на різні аспекти життя суспільства, зокрема і початкову освіту. Особливості дистанційного навчання в початковій школі під час воєнного стану можна класифікувати за такими категоріями: психологічні, адаптаційні, мотиваційні, матеріально-технічні, педагогічні, етичні, соціально-економічні, здоров'язберігаючі, безпекові, комунікативні.

1) Психологічні

Психологічне благополуччя – це багатогранна і дискусійна конструкція, яка згідно з психологічною теорією PERMA (або теорією добробуту) залежить від наявності комбінації таких елементів як: позитивні емоції, залучення до улюбленої діяльності, відносини, відчуття соціальної значущості, наявність мети [10].

На жаль, війна може вражати практично усі з перерахованих компонентів, призводячи до проблем психологічного і психічного характеру: стресу, тривожності, депресії, неврозів, агресії, невпевненості, проблем з поведінкою, і, як наслідок, зниження концентрації, уваги, пам'яті тощо. Ще одним із найбільш небезпечних і тривалих наслідків для психічного здоров'я може стати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) в учасників освітнього процесу [11].

Дистанційне навчання в умовах війни вимагає не тільки самодисципліни, однак і психологічної готовності сприймати нову інформацію. Багато здобувачів освіти говорять про те, що навчання в таких екстремальних умовах вимагає зосередженості і сили волі під час самостійного опрацювання навчального матеріалу [12], що буває складно здійснювати в умовах підвищеної небезпеки.

Дослідники М. Слоун та А. Пір (M. Slone and A. Peer) відзначають вікові відмінності, а саме, виявлено, що діти молодшого віку мають більший ризик розвитку психологічних симптомів загалом і посттравматичного стресового розладу, тоді як підлітки страждають від емоційних та соціальних труднощів, академічної дисфункції, проявів агресії [13].

Рекомендації:

- 1) Залучати психолога до освітнього процесу.
- 2) Проводити психологічні тренінги, бесіди, консультації, вправи з метою підтримки учнів та виявлення проблем.
- 3) Залучати молодших школярів до улюбленої діяльності, творчих і захопливих справ з метою абстрагування від ситуації.
- 4) Підтримувати дружню і позитивну атмосферу в дистанційному середовищі навчання.

2) Адаптаційні.

Переміщення населення під час війни змушує дітей адаптуватися до нових умов проживання, закладів освіти, друзів. Цей процес може бути непростим, враховуючи вплив війни на психіку учнів. А. Бессер та ін. (A. Besser et al.) підкреслюють, що здатність до адаптації відрізняється від стійкості, оскільки здатність до адаптації полягає в тому, щоб справлятися з новими обставинами та реалізувати себе в них, а не в здатності відновлюватися після невдач [14].

Адаптація до навчання, на переконання І. Купіної та І. Радчені містить у собі низку характерних особливостей. Молодший шкільний вік закладає фундамент для формування особистості, набуття нею компетенцій і є перехідною ланкою між дошкільям та середньою школою. Тому молодші школярі змушені адаптуватися до нових умов і правил, колективу, трансформації шкільного розпорядку.

Навчання в умовах воєнного стану потребує нової специфіки психологічного супроводу учнів початкової школи. Вчителям молодшої школи, практичним психологам, соціальним педагогам І. Купіна і І. Радченя радять організувати мотиваційні ранкові зустрічі (незалежно від форми навчання – онлайн чи офлайн). Особлива увага педагогічних працівників повинна бути прикута до учнів молодшого шкільного віку, які мають статус внутрішньо переміщених осіб. Для дітей, що залишили зону бойових дій, гра є варіантом усвідомлення пережитих емоцій.

Вагомим складником ефективної адаптації молодших школярів, що є внутрішньо переміщеними особами, виступає активна участь представників родини дитини в освітньому процесі [15].

Рекомендації:

- 1) Виділяти час для знайомства, спілкування, бесід з учнями.

2) Залучати учнів до командної роботи, ігор, підкреслюючи важливість ролі кожного учасника команди, гравця тощо.

3) Проводити тематичні години – ознайомлення з особливостями та культурним надбанням областей та регіонів країни.

3) Мотиваційні

Під час війни вагомою перешкодою для якості освіти стало зниження мотивації і зацікавленості учнів у навчанні. Зараз педагоги нерідко зіштовхуються з глибокою апатією та байдужістю до навчального процесу, оскільки частина здобувачів освіти не бачить сенсу у навчанні під час війни. Дослідники М. Москалюк та Н. Москалюк наводять десять мотиваційних елементів, описаних такими авторами як В. Деннен і С. Бонк (V. Dennen, C. Bonk), необхідних для розвитку і підтримки мотивації дистанційного навчання: мікроклімат у групі, оточення, зворотній зв'язок, залучення до різних форм діяльності, взаємодія, активність учня, різноманітність завдань, зацікавленість, інтенсивність навчання, наявність мети [16].

Колектив авторів С. Гринюк, І. Зайцева, С. Висотченко наводять докази, що рівень мотивації під час війни був вищим, ніж в умовах пандемії Covid-19, оскільки учні відчували відповідальність за отримання освіти і були мотивовані тим, що думають про майбутнє України, пишуться бути її громадянами [17].

Рекомендації:

- 1) Проводити мотиваційні бесіди, вправи.
- 2) Здійснювати активний і регулярний зворотній зв'язок з метою підвищення зацікавленості учнів.
- 3) Наводити приклади видатних особистостей минулого і сьогодення, які працювали і творили в різні історичні періоди.
- 4) Урізноманітнювати форми і методи здійснення педагогічної діяльності.
- 5) Застосовувати принципи гейміфікації під час навчального процесу.

4) Матеріально-технічні.

Учасники освітнього процесу зіштовхнулися зі значними проблемами матеріально-технічного характеру, як-от:

Технічні: відсутність персональних комп'ютерів, обмежений доступ до індивідуальних засобів навчання (залишили пристрої, підручники, зошити тощо під час евакуації у зруйнованих чи пошкоджених будівлях, велика кількість користувачів у сім'ї, які одночасно навчаються та працюють дистанційно), відсутність електропостачання, нестабільне інтернет-покриття або обмежений доступ до інтернету, перевантаження освітніх ресурсів [18].

Ергономічні: неможливість планувати робочий час через повітряні тривоги, через що зменшується час для підготовки якісних освітніх матеріалів та виконання завдань. Труднощі з організацією комфортного навчального середовища, тихого окремого робочого місця.

Рекомендації:

- 1) Використовувати цифрові ресурси, адаптовані до більшості технічних пристроїв: персональних комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, смартфонів.

2) Використовувати платформи і сервіси, що не потребують встановлення.

3) Запланувати асинхронні завдання наперед на випадок технічних проблем (як, наприклад, у Classroom), записувати відео-уроки і розміщувати їх на сервісах доступних до перегляду цілодобово (наприклад, на ютуб каналі), не встановлювати часових обмежень на виконання завдань.

4) Використовувати електронні підручники, посібники у разі відсутності паперових варіантів.

5) Звертатися до адміністрації стосовно питання підвищення рівня технічного оснащення учасників освітнього процесу

6) Не перевантажувати освітні ресурси об'ємним контентом, пам'ятати про оптимізацію файлів перед завантаженням на сайт тощо.

5) Педагогічні

Внаслідок карантину спостерігалось зниження рівня знань, лінгвістичних і когнітивних навичок молодших школярів. Це явище посилюється під час воєнного стану, а отже потребує особливого контролю та підтримки [19].

Найбільш вразливу групу під час дистанційного навчання молодших школярів утворюють першокласники. Для організації ефективного дистанційного навчання необхідно, щоб учні володіли базовим рівнем ІКТ-компетентності та навичками роботи з цифровими ресурсами, вміли читати і писати. Особливо складно для учнів перших класів проводити освітній процес у асинхронному режимі, оскільки у такому випадку учні потребують значної допомоги дорослих.

В умовах війни, як стверджує Д. Васильєва, класи є не статичними, а динамічними групами, учні часто пропускають уроки або їх частини. Також під час синхронного онлайн уроку учні можуть як приєднуватись, так і від'єднуватись, наприклад, через необхідність спуститися до бомбосховища, де може не бути Інтернету [20].

Найбільше страждають предмети прикладного і творчого спрямування через їх практичний характер і потребу у матеріалах та засобах діяльності (наприклад, музичні інструменти, мольберт тощо).

Нові умови вимагають гнучких, адаптованих до сучасних реалій методів навчання, чітких і зрозумілих інструкцій до завдань. Переважання асинхронного режиму, технічні труднощі під час онлайн уроків, створюють простір для порушення норм академічної доброчесності під час виконання завдань, що впливає на об'єктивність оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. В цих умовах важливість набуває надання якісного і оперативного зворотного зв'язку: коментарів, перевірки робіт, аналізу помилок тощо [20].

Рекомендації:

1) Здійснювати коригувальне навчання з метою усунення прогалин у засвоєнні матеріалу, формуванні навичок.

2) Проводити консультації, надавати допомогу батькам стосовно організації освітнього простору і робочого місця дитини.

3) Робити повторення і узагальнення ключових моментів теми наприкінці уроку для учнів, які з тех-

нічних причин від'єднувалися під час онлайн заняття, проводити індивідуальні і групові консультації.

4) Використовувати вправи для перевірки розуміння матеріалу, розвитку логічного мислення.

5) Надавати детальні, чіткі і зрозумілі вказівки до завдань.

6) Надавати перевагу оцінюванню особистісного зростання окремого учня, а не лише навчальних досягнень.

7) Використовувати способи подолання порушень академічної доброчесності: спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення плагіату, ідентифікації особи, унеможливлення відкриття додаткових вкладок. Стимулювання учнів до дотримання норм академічної доброчесності під час дистанційного навчання за допомогою акцентування на важливості здобуття знань, а не лише отримання оцінки [21].

8) З метою раціонального використання часу і автоматизації моніторингу і статистики педагогам доцільно використовувати освітні платформи для домашніх завдань і перевірок робіт [20].

6) Етичні

Проведення уроків в синхронному режимі, надання зворотного зв'язку через освітні платформи та месенджери під час пандемії зумовили підвищення уваги до культури мовлення вчителів. Військовій реальності ж розширили вимоги до педагогічної культури, такту, професійних і особистісних якостей педагога. Вчителів потрібно бути максимально толерантним, стриманим у висловлюваннях стосовно військової тематики, оскільки діти різні за вразливістю і чутливістю до розмов про війну.

Рекомендації:

1) Уникати різких висловлювань на військову тематику, частого використання військових образів, особливо у спілкуванні з дітьми, які постраждали від бойових дій, зазнали травм чи втрат.

2) Висловлювати слова підтримки, розуміння, демонструвати дитині важливість її почуттів і думок.

7) Соціально-економічні

Через переселення в безпечні регіони, виїзд населення за кордон, проблеми матеріально-технічного характеру, або й загибелі людей школи зіштовхнулися з проблемою нестачі кваліфікованих педагогічних працівників. Також внаслідок війни втрачається багато можливостей для підвищення кваліфікації вчителя, його професійного і особистісного зростання [12].

Іншою важливою проблемою, яка заважає дітям повернутися до навчання, є невідповідні економічні умови деяких сімей, що змушує дітей шукати роботу.

В економічному плані відомо, що періоди конфлікту серйозно шкодять умовам країни і, очевидно, витратам на озброєння та оборонні ракети. Під час конфлікту вся інфраструктура зазнає шкоди в результаті бомбардувань, пожеж і бойових дій.

Науковці Л. Сервантес-Дуарте та А. Фернандес-Сано (L. Cervantes-Duarte & A. Fernández-Cano) акцентують увагу на втраті виховної та охоронної функцій сім'ї. З точки зору психологічної та соціальної підтримки сім'я здійснює позитивний вплив на дітей. Однак в умовах військових небезпек батьки

часто забороняють учням відвідувати заклади освіти. У конфліктних ситуаціях сім'ї часто розлучаються. Розпад сімей, і зокрема відсутність батьків, може спричинити збільшення кількості учнів, які кидають навчання [19].

Рекомендації:

1) Використовувати дистанційні форми підвищення кваліфікації, вебінари, тренінги у записі.

2) Інформувати відповідні служби у разі виникнення складних життєвих і економічних умов учнів.

8) Здоров'язберігаючі

Дистанційне навчання передбачає роботу з гаджетами, що за умови недотримання санітарно-гігієнічних вимог чинить негативний вплив на опорно-руховий апарат, обмін речовин, зір та нервову систему учасників освітнього процесу, спричиняє перенапруження, гіподинамію, комп'ютерну залежність. Це особливо небезпечно для молодших школярів, у яких саме відбувається період зростання і формування організму. Збереження психічного і фізичного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу є одним із найважливіших завдань сучасної школи.

Рекомендації:

1) Під час дистанційного навчання потрібно урізноманітнювати види, методи, форми здійснення педагогічної діяльності.

2) Проводити фізкультхвилинки, рухливі вправи, застосовувати розслаблюючі техніки для м'язів, очей, постави під час синхронних уроків, спонукати учнів виконувати їх і під час асинхронної роботи.

3) Проводити тренінги, бесіди, зустрічі зі фахівцями стосовно підтримки здорового способу життя.

4) Дотримуватися самим і спонукати учнів виконувати санітарно-гігієнічні та ергономічні вимоги до використання цифрових пристроїв.

5) Наголошувати на пріоритетності збереження психічного і фізичного здоров'я в умовах воєнного стану.

9) Безпекові

Також необхідно пам'ятати про питання безпеки під час дистанційного навчання. Учні можуть відчувати хвилювання і страх під час повітряних тривог, обстрілів, не відчувати себе у безпеці через погрози, агресію, зокрема і у мережі, негативний пережитий досвід.

На думку колективу авторів А. Коломієць та ін. для організації якісного дистанційного освітнього процесу в цих умовах педагогам необхідно володіти навичками психологічної саморегуляції, емпатії, оцінювання ризиків і загроз, чіткого й жорсткого контролю за поведінкою учнів під час екстремальних ситуацій, психологічної та екстреної домедичної допомоги, безконфліктної комунікації тощо [22].

Лютий 2022 року продемонстрував важливість ще однієї умови – інформаційної безпеки. Цифрові ресурси, освітні віртуальні середовища як персональні, так і закладів освіти зазнали кібератак, втрати, порушень цілісності даних, порушень функціонування сервісів, програмного забезпечення, онлайн-ресурсів тощо. Інформаційний простір заповнили боти, фейкова, маніпулятивна інформація.

Рекомендації:

1) Наголошувати на важливості перебування в укритті під час повітряної тривоги.

2) Пояснювати правила інформаційної безпеки під час дистанційного навчання, наголошувати на важливості їх дотримання в умовах постійних хакерських атак на інформаційні ресурси.

3) Наводити приклади виявлення і розпізнавання фейкової інформації, ботів, повідомлень з вірусним вмістом.

10) Комунікативні

І нарешті, ще однією ланкою підтримання психологічного добробуту є соціальне коло, яке оточує здобувача освіти. Взаємодія під час освітнього процесу виступає психогічним захистом для учнів, створюючи почуття стабільності та безпеки. Під час спілкування з однолітками, вчителями, друзями, учні мають змогу абстрагуватися від неприємних подій і зосередитися на власному розвитку.

Рекомендації:

1) Сприяти формуванню дружного і комфортного віртуального комунікативного простору.

2) Забезпечувати взаємодію між однокласниками під час синхронних зустрічей.

3) Залучати молодших школярів до спільних проєктів, підкреслюючи важливість особистої думки і внеску в спільну справу кожного учасника дистанційної взаємодії.

Отже, для пом'якшення негативного впливу війни варто дотримуватися рекомендацій щодо здійснення педагогічної діяльності, як-от:

– залучення до освітнього процесу психолога, організація бесід, проведення терапевтичних і мотиваційних вправ;

– розробка альтернативних варіантів доставки освітнього контенту: запис відео уроків, розробка інтерактивних вправ, планування завдань;

– розширення арсеналу методичних прийомів, способів педагогічної діяльності;

– адаптація освітнього процесу до нестабільних термінів занять: об'єднання тем, перенесення занять, зняття часових обмежень на виконання завдань;

– підтримка зворотного зв'язку зі здобувачами освіти та їх батьками;

– переосмислення підходів до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Отже, організація дистанційного навчання в початковій школі в умовах воєнного стану спрямована на перш за все збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу. Освіта під час війни відіграє важливу роль у вихованні і розвитку майбутнього покоління, формуванні в молодших школярів цінностей миру, справедливості і рівності.

Сформульовані в ході дослідження рекомендації можуть бути використані вчителями початкових класів під час планування і здійснення дистанційного навчання.

Обмеженням дослідження є його спрямування на вирішення питань, специфічних для початкової освіти.

Подальших досліджень потребує питання практичної реалізації заходів, спрямованих на

пом'якшення описаних викликів організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

6. Висновки

Отже, дослідження особливостей організації дистанційного навчання в початковій школі в умовах воєнного стану є своєчасним і актуальним, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Освіта є важливим чинником у формуванні і вихованні підростаючого покоління під час війни, оскільки, на думку науковців, впливає на розвиток мотиваційної та психологічної сфер особистості, цінностей, установок у дітей та молоді, що, у свою чергу, сприяє пропагуванню миру і підвищенню здатності країни до відновлення.

2. Дистанційне навчання в початковій школі в умовах воєнного стану має свої характерні особливості: психологічні, адаптаційні, мотиваційні, матеріально-технічні, педагогічні, етичні, соціально-економічні, здоров'язберігаючі, безпекові, комунікативні.

3. Основна роль освітян – адаптувати методи і способи педагогічної діяльності до реалій сьогодення, особливу увагу приділяючи психологічному стану школярів, збереженню мотивації до навчання, налагодженню ефективної комунікації в дистанційному освітньому просторі між усіма учасниками освітнього процесу.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Література

- Manuchehr, T. (2011). Education right of children during war and armed conflicts. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 15, 302–305. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.090>
- Safe Schools Declaration (2015). GCPEA. https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/utvikling/safe_schools_declaration.pdf
- Santa Barbara, J. (2006). Impact of war on children and imperative to end war. *Croatian medical journal*, 47 (6), 891–894.
- Rajab, K. D. (2018). The Effectiveness and Potential of E-Learning in War Zones: An Empirical Comparison of Face-to-Face and Online Education in Saudi Arabia. *IEEE Access*, 6, 6783–6794. doi: <https://doi.org/10.1109/access.2018.2800164>
- Topuzov, O., Bibik, N., Lokshyna, O., Onopriienko, O. (2022). Organisation of primary education at war in Ukraine: results of a survey of primary education specialists. *Education: Modern Discourses*, 5, 7–18. doi: <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-01>
- Петько, Л. (2022). Дистанційне навчання. Військовий стан. Викладач – студент. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 342–347.
- Overview of the current state of education and science in Ukraine under russian aggression (2023). ReliefWeb. Available at: <https://reliefweb.int/report/ukraine/overview-current-state-education-and-science-ukraine-under-russian-aggression-february-2023-enuk>
- За кордоном перебуває понад 500 тисяч українських дітей – МОН (2023). Ukrinform. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3673555-za-kordonom-perebuvaе-ponad-500-tisac-ukrainskih-ditej-mon.html>
- Akresh, R. (2016). Climate Change, Conflict, and Children. *The Future of Children*, 26 (1), 51–71. doi: <https://doi.org/10.1353/foc.2016.0003>
- Buchanan, D., Hargreaves, E., Quick, L. (2022). Schools closed during the pandemic: revelations about the well-being of 'lower-attaining' primary-school children. *Education* 3-13, 1–14. doi: <https://doi.org/10.1080/03004279.2022.2043405>
- Priebe, S., Matanov, A., Janković Gavrilović, J., McCrone, P., Ljubotina, D., Knežević, G. et al. (2009). Consequences of Untreated Posttraumatic Stress Disorder Following War in Former Yugoslavia: Morbidity, Subjective Quality of Life, and Care Costs. *Croatian Medical Journal*, 50 (5), 465–475. doi: <https://doi.org/10.3325/cmj.2009.50.465>
- Родінова, Н., Червоний, М., Діордіца, І. (2022). Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*, 4 (9). doi: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-285-296](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-285-296)
- Slone, M., Peer, A. (2021). Children's Reactions to War, Armed Conflict and Displacement: Resilience in a Social Climate of Support. *Current Psychiatry Reports*, 23 (11). doi: <https://doi.org/10.1007/s11920-021-01283-3>
- Besser, A., Flett, G. L., Zeigler-Hill, V. (2022). Adaptability to a sudden transition to online learning during the COVID-19 pandemic: Understanding the challenges for students. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8 (2), 85–105. doi: <https://doi.org/10.1037/stl0000198>
- Купіна, І., Радченя, І. (2022). Актуальні питання адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчання в умовах воєнного стану. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти*. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 63–65.
- Москалюк, М., Москалюк, Н. (2022). Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки, 60, 118–127. Available at: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/663/580>
- Grynyuk, S., Zaytseva, I., Vysotchenko, S. (2022). El impacto de la educación a distancia en la motivación y el estado emocional de los estudiantes en el contexto de la pandemia y el conflicto armado en Ucrania. *Apuntes Universitarios*, 13 (1), 243–259. doi: <https://doi.org/10.17162/au.v13i1.1326>
- Мар'єнко, М., Сухих, А. (2022). Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український Педагогічний журнал*, 2, 31–37. doi: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-31-37>
- Cervantes-Duarte, L., Fernández-Cano, A. (2016). Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents: A Multivocal Review. *Revista Electrónica Educare*, 20 (3), 1. doi: <https://doi.org/10.15359/rec.20-3.12>

20. Васильєва, Д. (2022). Стан дистанційного навчання математики під час війни в Україні. Український Педагогічний журнал, 2, 38–47. doi: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-38-47>
21. Білик, Ю. (2022). Академічна доброчесність у дистанційному навчанні початкової школи: теоретичний аналіз. Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ. Суми/Вінниця: НІКО/ВНТУ, 18–22
22. Коломієць, А., Громов, Є., Жовнич, О., Коломієць, Д., Івашкевич, Є. (2022). Актуалізація навичок педагога, що необхідні для організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 65, 147–154. doi: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-65-147-154>

Received date 07.02.2023

Accepted date 23.03.2023

Published date 31.03.2023

Білик Юлія Петрівна *, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001

Коломієць Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна 21001

Коломієць Тарас Дмитрович, кандидат педагогічних наук, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна 21001

**Corresponding author:* Yulia Bilyk, e-mail: bilyk.u@vspu.edu.ua